

izvirno znanstveno delo
prejeto: 1999-10-15

UDK 323.1(436=163.6)"1948/49"

NARODNE RAZMERE V VZHODNI ISTRI V LETU 1848/49

Stane GRANDA

ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, SI-1000 Ljubljana, Novi trg 4

IZVLEČEK

Avtor objavlja peticijo Slovencev iz Podgrada v vzhodni Istri iz 7. decembra 1848 in ob njej razkriva širše ozadje tamkajšnjega dogajanja. Ugotavlja, da je bilo tamkajšnje narodno gibanje avtonomno, brez trdnejših povezav tako z Dunajem, kjer je spomladi in poleti delovala Dunajska Slovenija, najpomembnejše slovensko politično društvo v letu 1848, kot tudi z Ljubljano, ki je v jeseni in koncem leta prevzemala osrednjo vlogo v slovenskem narodnem gibanju.

Ključne besede: Avstrijsko cesarstvo, Istra, Podgrad, Slovenci, Hrvati, narodna zavest, narodna gibanja, peticije

LA SITUAZIONE NAZIONALE NELL'ISTRIA ORIENTALE NEL 1948/49

SINTESI

L'autore pubblica la petizione degli sloveni di Podgrad, nell'Istria orientale, del 7 dicembre 1848 e illustra il contesto generale degli avvenimenti locali. Constata che quello locale fu un movimento nazionale autonomo, privo di particolari legami con Vienna, dove nel periodo primavera-estate operava la Slovenia viennese (la più importante Società politica slovena dell'epoca), o con Lubiana, che nell'autunno e verso la fine di quell'anno assunse un ruolo preminente nel movimento nazionale sloveno.

Parole chiave: Impero austriaco, Istria, Podgrad, sloveni, croati, coscienza nazionale, movimento nazionale, petizioni

UVOD

Istra je bila v revolucionarnem letu 1848/49 v okviru celotnega Avstrijskega cesarstva vse prej kot obrobna dežela. Zaradi revolucije v Benetkah, ki je naletela na določene simpatije tudi v istrskih mestih in kasnejše vojne z upornimi Italijani, je bila stalno deležna precejšnje mere pozornosti tako z avstrijske kot tudi italijanske strani. Avstrijska občila so s posebno pozornostjo spremljala premike nedomačega vojnega ladjevja po Jadranu. V centru njihovega zanimanja so bila predvsem obalna mesta, zlasti tista, ki so nekdaj pripadala Beneški republiki, manj

pozornosti pa je bila deležna notranjost. Bližina italijanskega bojišča je vsekakor vplivala na tukajšnje politično življenje. Če je v notranjosti države, na primer v deželah s slovenskim prebivalstvom, oblast v veliki meri povsem odpovedala, si tukaj tega ni smela privoščiti.

Nacionalne razmere v Istri so avstrijskim državljanom razkrile priprave na volitve v frankfurtski parlament. Italijani so jim nasprotovali, Nemci pa so Trst in poti do njega dobesedno zahtevali, saj so trdili, da brez njega Nemčija ne more postati to, kar naj bi bila. Ta argument je bil za mnoge tako močan, da so celo ljudje, ki so bili Slovincem naklonjeni, znamenit je primer

najbolj "poštenega Nemca" Vinzenza Rizzija s Koroške, sicer velikega častilca Franceta Prežerna, napovedovali našim prednikom najtemnejšo prihodnost. Kot je znano, so v nemških in avstrijskih deželah navdušeni pristaši združene Nemčije ustanovili celo posebno društvo za izgradnjo nemške flote na Jadranu. Med njegovimi uglednimi podpisniki javnega poziva za zbiranje potrebnega denarja je bil tudi znameniti Radovljičan Anton Fuster. Takratno osrednje nemško časopisje, vodilna je bila dunajska *Die Presse*, je z veliko vnemo dokazovalo, da Italijani nimajo pravice zahtevati Istre zase, saj ta ni italijanska, ampak pretežno slovanska. Te znamenite polemike, ki so jo povzeli mnogi najvidnejši takratni časopisi, Istra je bila državni problem, tudi naše ljubljanske Novice niso hotele zaostajati, na tem mestu ne bomo povzeli (Granda, 1996, 37-50).

Slovensko zgodovino pisje se dotlej, razen nekaj izjem, z Istro v revolucionarnem letu 1848/49 ni sistematično ukvarjalo, zato tudi ni ustreznega vedenja. Krivdo za tako stanje nosijo v preteklosti predvsem razmere, ki so omejevale delo v tujih arhivih, seveda pa je treba priznati, da so mnogi tudi hitro obupali zaradi jezikovnih težav in pa predvsem pomanjkanja pregleda nad ohranjenim arhivskim gradivom. Vsekakor pa bo slej ali prej treba ugrizniti tudi v to kislno jabolko. Da trud ne bo zaman, kaže primer drobne notice, ki pravi, da so bili v začetku leta 1849 odnosi med Italijani in Slovenci v Kopru tako napeti, "de Lah in Slovenec več pod eno streho prebivati ne moreta" (Slovenija, 13. 2. 1849). Ozadje sporov naj bi bil položaj slovenskega jezika v šolah in uradih. Italijanski zgodovinarji so glede poznavanja dogajanja v revolucionarnem letu 1848/49 med italijanskim prebivalstvom v absolutni prednosti.¹ Poleg strokovne literature imajo tudi nekaj memoarov, glede katerih smo Slovenci izjemno šibki. Objektivna celotna podoba pa tudi njim ni jasna zaradi podobnih težav z viri, pa tudi nemščine in predvsem kurzivne gotice

Zgolj slučaj je nanesel, da so Novice že 12. januarja 1848 začele objavljati v več nadaljevanjih pisan članek Andreja Zdešarja, kaplana v Pičnu, Istrijanski Slovenci med Terzaškim in Reškim morjem. V njem je opisoval narodne, kulturne, verske in gospodarske razmere v Istri (Novice, Nadaljevanja, 1848). Avtor sodi med številne slovenske duhovnike v Istri, ki so bili po poreklu iz Kranjske in so se popolnoma zlili s tamkajšnjim okoljem. Običajen očitek v takih primerih, da so ti prišleki prinašali v dotlej mirno in z "bratovsko ljubeznijo" prežeto deželo nacionalni prepričanje, ni utemeljen in ga je potrebno v vsakem konkretnem primeru dokazati. Bolj znani so ravno nasprotni primeri, da so se taki duhovniki tako zlili z večinsko in prevladujočo klimo v deželi, večni

problem prišlekov, da so celo pasivno ali aktivno sodelovali pri potujčevanju slovanskega prebivalstva.

Tokrat je predmet podrobnega zanimanja vzhodna Istra, to je predvsem nekdanji okraj Podgrad. Ta je bil nekdanj kranjski, leta 1814 pa je bil v okviru organizacije Ilirskega Primorja priključen Istri. Večji zahodni del okraja so vključili v tržaško kresijo, manjši vzhodni del s samim Podgradom pa v reško (Rutar, 1890, 203).²

Podrobnosti o slovenskem narodnem gibanju v Istri, zlasti v okraju Podgrad, niso znane. Glede na nekatere drobne vesti moremo soditi, da sta bila v njem aktivna uradništvo in duhovščina, kmalu pa so pridobili tudi precej ostalega prebivalstva. Kako so tega motivirali, lahko dokaj zanesljivo ugotovimo, saj je bilo za to dovolj netiva. Na eni strani imamo fevdalno vprašanje, na drugi pa narodno, kar ob vojni z Italijani ni bilo težko. Naši ljudje so bili na eni strani veliki avstrijski patrioti, na drugi strani pa je bilo v odnosu italijanskih višjih krogov do istrskih Slovanov čutiti ne le elemente nacionalizma, ampak celo rasizma. Slednja ugotovitev je seveda kruta, vendar nudi zanjo Carlo de Franceschi preveč opore (de Franceschi, 1989). Zato se je narodna zavest hitro prebudila. Tako je že maja, to je kmalu po ustanovitvi Slovenskega društva v Ljubljani 25. aprila, njegovo vodstvo prejelo iz okolice Podgrada zelo patriotično spomenico, ki jo je podpiralo več uradnikov in duhovnikov. Njena vsebina, dokument se ni ohranil, je morala biti zelo navdušujoča, saj so iz Ljubljane o njej poročali celo društvu dunajskih Slovencev Sloveniji, ta pa je o njem obvestila graško enakoimenovano društvo (Ilešič, 1905, 70-71).

Naslednja akcija je bila usmerjena v prizadevanja za ponovno priključitev podgrajskega okraja Kranjski, "kamor ga lega, jezik in šege napeljujejo". V tem smislu sta dva predstavnika okraja napisala posebno spomenico na vladarja. Iz dvorne pisarne je bila vrnjena okraju "zur Amtshandlung", to je v uradno obravnavo. Neki tamkaj zaposleni Kranjec je potem ljudi prepričal, da je tak predlog škodljiv, in občine so pristale na nasproten predlog.

Edino poročilo, ki ga doslej poznamo o dogajanju med Slovenci v vzhodni Istri, pa govori še o eni, tokrat decembrski politični akciji. Po preselitvi dunajskega parlamenta v Kromčič se je v Istri razširila vest, da italijanski poslanci predvidevajo tako ustavno ureditev, ki bi prinesla poitalijančenje istrskih Slovanov. Misljen je predlog istrskih italijanskih poslancev v dunajskem parlamentu, da se naj prizna italijanski značaj Istre in zato v šole in urade uvede izključno italijanski jezik (Gottsmann, 1998, 355). Neposreden povod za protest pa je bil predlog levice v dunajskem parlamentu o

1 Opozoriti velja na monumentalno delo v treh delih *La Venezia Giulia e la Dalmazia nella rivoluzione nazionale del 1848-1849* (La Venezia Giulia..., 1949). Dr. B. Marušiču se zahvaljujem za posredovanje omenjenih knjig.

2 Dr. B. Marušiču se za opozorilo na to Rutarjevo razpravo iskreno zahvaljujem.

preureditvi monarhije. Tako je moral mož, ki je sestavil vlogo občin proti prvi spomenici, sestaviti tokrat tej nasprotno (Slovenija, 23. 3. 1849). Opraviti imamo s tipično situacijo v revolucionarnem letu 1848/49, ko so posamezniki svoja mnenja in ravnanja na podlagi novih spoznanj razmeroma hitro spreminjali. Ta spomenica, katere vsebina ni neznana, saj je bila objavljena v časopisu Slovenija 23. marca 1849, o njej pa piše tudi Apih (Apih, 1888, 242, op. 2). se je ohranila v arhivski zapuščini takratnega parlamenta, ki se danes nahaja na Dunaju. Ker časopis Slovenija ni širše dosegljiv, Apih pa o spomenici ali peticiji preskromno poroča, jo velja objaviti v originalu, prepisu in prevodu, saj tako oblika kot vsebina, zlasti pa številni podpisi, ki doslej niso bili znani, ogromno povedo.

POLITIČNO OZADJE NASTANKA DOKUMENTA

Še predno se je v oktobrski vstaji razburjeni Dunaj s pomočjo Windischgraetzove in Jelacičeve vojske prisilno pomiril, je bilo odločeno, da parlament ne bo več zasedal v prestolnici, ampak bo sklican v mirno okolje letne rezidence olomouškega nadškofa v Kroměříž. Zakon o odpravi fevdalizma, ki je bil najpomembnejši dosežek avstrijskega parlamenta v letu 1848, je 7. septembra resda dobil najvišjo sankcijo, toda kmetov le ni spravil v tako nezanimanje za politično dogajanje, kot to običajno beremo. Preveč vprašanj je bilo še odprtih, kot na primer glede odškodnine in servitutov, zlasti gozdnih, nekatera pa je sprti odpiral čas. Med slednje moramo uvrstiti vprašanje posledic oktobrske vstaje za kmete, zlasti pa zamenjava na prestolu 2. decembra, ko je razmeram nedoraslega Ferdinanda zamenjal komaj osemnajstletni Franc Jožef I. Zaradi zamenjave na prestolu je morala oblast izdati posebne razglase v jezikih avstrijskih narodov, ki so zagotavljali, da bo cesar 7. septembra potrjen zakon spoštoval. Vsekakor sta bili zamenjava na prestolu in kmečki strah za usodo veljavnosti zakona o zemljiški odvezi verjetno zadnja momenta v revoluciji 1848/49, ki sta še omogočila množično mobilizacijo kmetov.

Zanimanje za politične razmere v državi in zlasti delo parlamenta je vzdrževalo tudi vprašanje nove ustave, ki naj bi na znotraj preuredila monarhijo. Parlament so državljani zasipali z različnimi peticijami (Gottsmann, 1995, 21). Počasi je bilo že jasno, da veliko upanje o ukinitvi starih dežel fevdalnega porekla, ki bi omogočilo nekaterim nenemškim narodom vsaj potencialno možnost za lastne narodne enote, tudi Združeno Slovenijo, ni več realno. Kljub temu pa so se še vedno pojavljale različne ideje o njeni preureditvi, vsaj delni, ki bi lahko prinesle izboljšave ali poslabšanje obstoječih razmer.

Primorsko so v avstrijskem parlamentu zastopali: dr.

Antonio Madonizza koprski volilni okraj, motovunskega Michele Fachinetti, krškega dr. Francesco Vidulich, pazinskega dr. Carlo de Franceschi, vološkega Josip Vlach, Trst - mesto Ferdinando Gobbi in Giovanni Hogenauer, okolico Anton Černe, Gradišče Giovanni Batista Pitteri, Gorico mesto dr. Carlo Catinelli, ki ga je nadomestil dr. Spangher, tega pa dr. Carlo Doliac, okolico Josip Doljak, ki ga je kasneje nadomestil Josip Černe, Anton Gorjup - Tolmin (Apih, 1888, 153). Za obravnavano področje sta bila torej ožje pristojna Vlach in Carlo de Franceschi, vendar so bili v parlamentu Madonizza, Fachinetti in De Franceschi toliko glasni, Fachinetti je bil pravi skrajnež in je trdil, da si je slovansko prebivalstvo v Istri izmislila avstrijska oblast, da so oni ustvarjali vtis ekskluzivnih predstavnikov Istre. V njihovih nastopih in nazorih ni mogoče najti le republikanskih, temveč skrajno nacionalistične in celo rasistične elemente. Pripadali so levici, tako na Dunaju kot v Kroměřížu.

Dunajski parlament se je v Kroměřížu prvič sestel 22. novembra in se začel ukvarjati z ustavo. Osnutek zanj je pripravil ustavni odbor, katerega člani so bili od zgoraj imenovani Gorjup, Madonizza in Gobbi, ki ga je kasneje zamenjal Vlach. Iz tega se vidi, da ni bilo praktično nikakršnih možnosti, da bi bili v parlamentu lahko avtentično izraženi slovanski in slovenski interesi iz Istre.

Po začetku zasedanja Kroměříškega parlamenta je njegova levica predstavila svoj predlog notranje preureditve Avstrijskega cesarstva (Slovenija, 8. 12. 1848a). Postalo naj bi federativno in imelo pet narodnih enot: poljsko, češko, slovensko, nemško in italijansko. Slovenska Avstrija, tako bi se imenovala, bi obsegala Kranjsko, na levem³ bregu Drave ležeči del celovške kresije, slovenski del Štajerske in goriško okrožje. Uradni jezik bi bil slovenski. Kot vidimo, bi prizadel del koroških Slovencev, ki bi ostali v Nemški Avstriji, Tržačani in Istrani naj bi pripadli Avstrijski Italiji z italijanskim uradnim jezikom. Predlogu ne gre zanikati nekaj dobronamernosti, vendar je bil mnogim pripravljen ustreči veliko bolj kot Slovincem. Zato je na ta predlog nastal med Slovenci hud revolt, ki ga sicer poznamo predvsem po samostojni brošuri Petra Kozlerja, *Das program der Linken des österreichischen Reichstages mit Rücksicht auf Slovenisch- und Italienisch-Oesterreich* von Peter Kosler, Wien 1849 (o tem podrobneje Pleterski, 1999, 379-385), in izjemno čustvenih člankih Andreja Einspielerja v imenu slovenskih Korošcev. Njuna prizadetost je še toliko večja, ker sta bila tako Kozler kot Einspieler bila idejno bližje levici kot desnici. To še toliko bolj velja za čas po zadušitvi oktobrske vstaje na Dunaju. Einspieler, ki je izračunal, da bi bilo zaradi 11.647 Nemcev žrtvovanih 119.915 koroških Slovencev, je o predlogu zapisal:

3 Očitna napaka, skoraj gotovo je bil mišljen desni. To potrjuje tudi predlog za nemško Avstrijo.

"Mislim, da ni huda volja, ampak neznanost v deželoznanstvu levico per tím načertu vodila; zato levica, tvoja misel je sicer dobra, in vse hvale vredna, pa poslušaj resnico in stori po tem pravico!" (Slovenija, 22. 12. 1848). Kozler ni bil tako naiven glede parlamentarne levice. Zato je napisal brošuro in predlagal, da bi se moralo Ilirsko Primorje priključiti Avstrijski Sloveniji.

Dejansko je med prvimi reagirala na ta predlog levica Slovenija. Ta prvi slovenski politični časopis je bil izrazito liberalen, vendar njegov urednik ni bil toliko ujetnik svojega prepričanja, da ne bi videl dvoiličnosti in ignorance sestavljalcev programa preureditve Avstrije. Glede na to, da je nekaterim slovenskim zgodovinarjem vse, kar je levo, tako sveto, da pozabijo na realnost,⁴ bom navedel to kritiko v celoti (Slovenija, 8. 12. 1848b). *"Gotovo zoper te pravila ni besedice reči, in Slavjani niso nikoli zato protivniki levice bili, ker je nar večji mogočo svobodo zagovarjala, marveč za to, ker je z takimi sladkimi besedami nar hujši sovražstvo zoper vse, kar je slavjanskiga, zakrivala. In ako pomislimo na gori rečeno pravilo, de se udje eniga naroda berz neogibljuje potrebe v opraviško okrožje drugiga naroda jemati ne smejo, moramo le nevednosti pripisati, ako na Koroškem Dravo za mejo postavljajo, če prav taista delječ unkray Celovca seže, in če clo skorej celo Ilirsko primorje, zlasti Istrijo Laški deželi pritkvajo. Tolike neznanosti v geografii nihče pri državnih poslancih iskal ne bil, in težko se je zderžati misli, de ta poskus ljudem nesramno oči slepiti, od brezvestnih istrijskih Laškonov na državnim zboru, Defranceschi, Fachinetti in pajdašev izvira. Tode naj počenjajo ti ljudje, kar hočejo, goljufija in krivica njih ne bo obveljala; terdno se zanašamo pervič na ministra grofa Stadiona, ki nam iz lastne skušnje razmere med Slovenci in Lahi v Primorji dobro ve, na češke poslance in posebno tudi na našiga poslanca g. Raka; ki Koroško in Istrijo na tanjko pozna. Tode nihče ne derži križama rok, zmaga se ni naša, za to živo priporočimo slovenskim rodoljubam na Istrijskim, naj se za vbogo zanemareno ljudstvo krepko potegnejo, ga od važnosti sedanjiga časa podučje, in njegovim željam besede podajo, da se oglasi in osramoti hudobne zvižčnike, ki ga v ptuji jarem vprezati skušajo!"*

Gornja ocena predloga levice v državnem zboru je silno zanimiva, ker pojasni poglede takratne slovenske levice na avstrijsko parlamentarno levico. Ta ni zmogla premostiti razkoraka med načelom enakopravnosti vseh narodov, ki ga je sprejemala, in med lastno ujetost v prepričanje večvrednosti nekaterih, predvsem neslovenskih narodov. To je še posebno razvidno prav iz konkretnega odnosa do Slovencev in Hrvatov v Istri in

tržaških Slovencev. Prav zato je uredništvo Slovenije zaradi Istre kot koroških Slovencev še toliko bolj kritično ocenilo ustavni načrt parlamentarne levice. Ob tem je zanimivo, da računa na pomoč nekdanjega tržaškega guvernerja grofa Stadiona, čeških poslancev, ker naj bi nemški deli Češke in Moravske pripadli Nemski Avstriji, in Jožefa Raka, apelacijskega svetnika notranjeavstrijsko-primorskega apelacijskega in višjega kriminalnega sodišča v Celovcu, sicer poslanca za volilni okraj Št. Andraž na Koroškem.

6. decembra 1848 je bil zbor tržaškega Slavjanskega društva, ki je imelo med člani tudi "duhovnike in uradnike iz Istrije" (Slovenija, 8. 12. 1848c). O stališčih levice v parlamentu niso govorili (Slovenija, 15. 12. 1848).

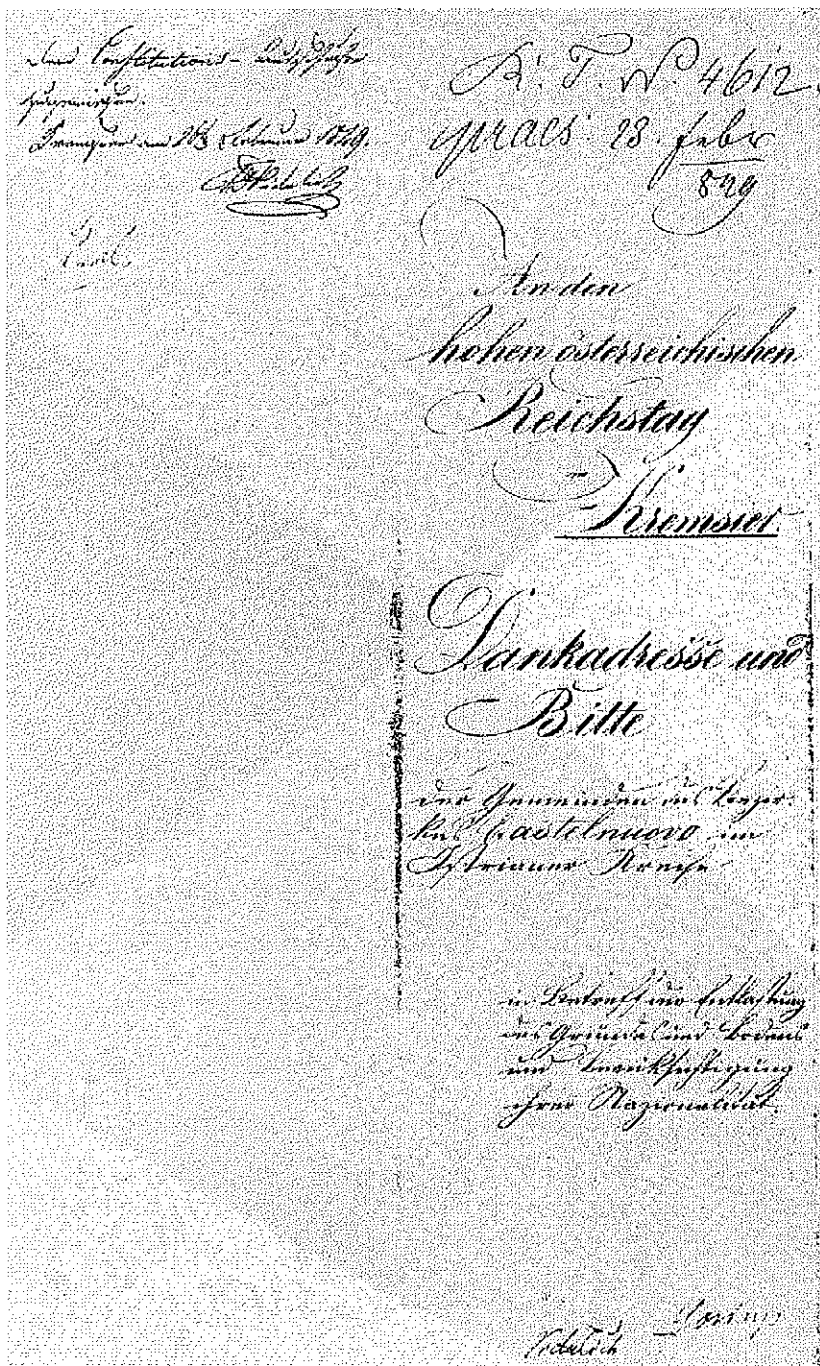
Kot vse kaže, so nekatere na Dunaju, predvsem K(ozlerja), načrti glede Istre zelo prizadeli. Ob analizi slovenskih poslancev v dunajskem oziroma kroměříškim parlamentu je 19. decembra pisal v Ljubljano. Najprej je citiral pismo nekega slovenskega poslanca iz Kroměříža, kjer je med drugim pisalo: "Ni dolgo, kar sim zvedil, de so Slovenija in Novice tudi v Istrijo dohajati jele, naj se domorodci ondotni potegnejo, da se ta dva časopisa bolj razširita, naj se peklenskim naklepam Lahov zoperstavijo; naj ljudstvu razložje, de so po veliki nesreči v Istrii trije Slovencam in vsem Avstrijancam iz cele duše sovražni poslanci, ki so pri nesrečnih dogodkih mesca Kozoperska peklensko veselje imeli, izvoljeni bili." Celo pismo je tudi komentiral in glede Istre zapisal: "Naj besede tega častivrednega poslanca zastran Istrije pri domorodcih, zlasti pri terškim slavjanskim društvu na rodovitne tla padejo. Ali bi tolika večina naših slovenskih bratov imela poželjenju Lahov za res prepušena biti? O nikoli. Močno me tolaži v ti reči, de sim pri ministerstvu za kupčijo in teržtvo, kterimu je tudi statistiška pisarnica pridjana, zvedil, da se natanjčni narodopisni pregledi napravljajo, in ne morem opustiti tu opombe, de sim tudi jaz poklican bil v imenovano pisarnico, primeriti moje od slovenskih rodoljubov mi prajatelsko izročene spise uradnim pregledam in popraviti jih. Našil sim tam vsako vas natanjko zaznamovano, in kako narečje de se tam govori, in cela Istrija, goričko okrožje in Teržaška okolica so razun nekterih malih jezičnih otokov kot slavjanska zemlja zaznamovane; ostanejo tedej slavjanske." (Slovenija, 26. 12. 1848). Iz tega članka je povsem jasno razvidno, zakaj je imel Kozler trši odnos do predloga levice kot Einspieler. Če bi želeli poslanci levice dobiti ustrezne podatke o nacionalni sestavi v Istri, bi to na Dunaju lahko dobili.⁵

4 Primerjaj zgoraj citirani članek J. Pleterskega (1999). Gospodu akademiku v vednost, da imam omenjeno brošuro v več kopijah že vsaj 25 let, da me ni nanjo nihče opozoril, ampak sem jo našel v različnih fondih in sem jo, kdor me je to prosil, tudi posodil.

5 Tu je bistvo razhajanj med akad. Pleterskim in menoj. Tako kot se levici ni ljubilo vsaj malo potruditi v zvezi s Slovenci, se prof. Pleterskemu ni z mojim soavtorskim člankom v Enciklopediji Slovenije.

OBJAVA DOKUMENTA

Dokument je pisan z roko na običajnem takratnem uradnem kolkovanem papirju. Objavljamo ga kot fotokopijo in v prepisu z nujnim komentarjem. Z oklepaji izražamo dvom o točnosti lastnega prepisa.

Dem Constitutions - Auschuße R. T. W. 4612
zugewiesen praes: 23. Febr
849

Kremsier am 26ten Februar 1849
Dr Vidulich
Kanil (?)

An den
hohen österreichischen
Reichstag
in
Kremsier

Dankadresse und
Bitte

der Gemeinden des Bezier-
kes Castelnuovo im
Istrianer Kreise

in Betreff der Entlassung
des Gründes und bodens
und Berrücksichtigung
ihrer Nationalität

Vidulich - Goriup

X

4612.

X

29

(kolek za 15kr) 4612

Hoher österreichischer Reichstag!

Hoher österreichischer Reichstag!

Die von uns repräsentierten
Gemeinden haben uns beauftragt, an Sr. kk. Apostolische
Majestät, unsere vielgeliebten, konstitutionellen Kaiser
und den hohen Reichstag für die Aufhebung des Untertans-
Verbandes und Entlastung des Grundes und Bodens eine
Dank - Adresse zu verfassen, und unter Einem ihre uner-
schütterlichen Anhänglichkeit an das angestammte Herr-
scherhaus und die Gesamt Monarchie auszudrücken.
Indem wir aus nun dieses ehrenvollen Auftrags um so

Die von uns repräsentierten
Gemeinden haben uns beauf-
tragt, an Sr. kk. Apostolische
Majestät, unsere vielgelieb-
ten, konstitutionellen Kaiser
und den hohen Reichstag für
die Aufhebung des Untertans-
Verbandes und Entlastung des
Grundes und Bodens eine
Dank - Adresse zu verfassen,
und unter Einem ihre uner-
schütterlichen Anhänglichkeit
an das angestammte Herr-
scherhaus und die Gesamt
Monarchie auszudrücken.
Indem wir aus nun dieses
ehrenvollen Auftrags um so

stran 2

bereitwilligen nachsichtigen,
 als diese aufrichtigsten und
 innigsten Gefühle des Dankes
 und der Anhänglichkeit auch
 die unsrigen sind, flehen
 wir mit Rührung zu dem
 Allmächtigen, er wolle die
 verehrten Führer unserer
 öffentlichen Angelegenheiten
 auch für die Zukunft mit dem
 Geiste der Wahrheit erleuch-
 ten, damit sich an den Früch-
 ten der Constitution eines
 großen, einigen, starken
 Oesterreichs alle Nationali-
 täten gleichmäßig erfreuen.
 Was die unsrige anbelangt,
 glauben wir bei dem Umstan-
 de, als Istrien mit Ausnahme
 eines einzigen Deputirten
 von geborenen Italienern
 vertreten wird, und über
 unsere Nationalität leicht
 ein Zweifel entstehen könnte,

bereitwilligen entiedigen
 als diese aufrichtigsten und
 innigsten Gefühle des Dankes
 und der Anhänglichkeit auch
 die unsrigen sind, flehen
 wir mit Rührung zu dem
 Allmächtigen, er wolle die
 verehrten Führer unserer
 öffentlichen Angelegenheiten
 auch für die Zukunft mit dem
 Geiste der Wahrheit erleuch-
 ten, damit sich an den Früch-
 ten der Constitution eines
 großen, einigen, starken
 Oesterreichs alle Nationali-
 täten gleichmäßig erfreuen.
 Was die unsrige anbelangt,
 glauben wir bei dem Umstan-
 de, als Istrien mit Ausnahme
 eines einzigen Deputirten
 von geborenen Italienern
 vertreten wird, und über
 unsere Nazinalität leicht
 ein Zweifel entstehen könnte,

stran 3

(kolek za 15 krajcarjev)

daß unsere authentische Er-
klärung hierüber nicht über-
flüssig sei.
Als friedliche Nachbare mi-
schen wir uns in die Angele-
genheiten andererer Istrianer
Gemeinden nicht, sondern über-
lassen es ihnen, in derjenigen
Sprache zu sprechen und zu
schreiben, die ihnen besser
gefällt. Sie sind unsere Freun-
de, wenn sie nur gut österrei-
chisch gesinnt sind. Für uns
und unsere Comittenten aber
geben wir hiemit die feierlich-
ste Erklärung ab, daß in
allen von uns vertretenen
Gemeinden, die einen Com-
plex von ungefähr 19000 Men-
schen bilden, nicht ein einziger
italienischer Stammes vor-
gefunden werden kann, und
nicht 20 darunter dieser
Sprache mächtig sind.

daß unsere authentische Er-
klärung hierüber nicht über-
flüssig sei.
Als friedliche Nachbare mi-
schen wir uns in die Angele-
genheiten andererer Istrianer
Gemeinden nicht, sondern über-
lassen es ihnen, in derjenigen
Sprache zu sprechen und zu
schreiben, die ihnen besser
gefällt. Sie sind unsere Freun-
de, wenn sie nur gut österrei-
chisch gesinnt sind. Für uns
und unsere Comittenten aber
geben wir hiemit die feierlich-
ste Erklärung ab, daß in
allen von uns vertretenen
Gemeinden, die eine Com-
plex von ungefähr 19000 Men-
schen bilden, nicht ein einziger
italienischen Stammes vor-
gefunden werden kann, und
nicht 20 darunter dieser
Sprache mächtig sind.

stran 4

Wir sind Slaven und sprechen die krainische und in paar Gemeinden die damit ganz nahe verwandte und fast nur in der Betonung der Wörter verschiedene illyrische Sprache, und zwar nur eine, da uns der undankbare steinige Boden, den wir bewohnen, nicht einmal gestattet, so viel zu erübrigen, daß wir in unserer Muttersprache nur unsere Namen schreiben lernen könnten, was mitunter wohl auch von dem Mangel an Unterrichtsanstalten herrührt, da wir im ganzen Bezirke Casteinuovo, der bei 9 1/4 Meilen ausgedehnt ist, und von beiläufig 19000 Menschen bewohnt wird, nur 3 Trivial Schulen haben, die wir unsern geistlichen Herrn (Bischof)

Wir sind Slaven und sprechen die krainische und in paar Gemeinden die damit ganz nahe verwandte und fast nur in der Betonung der Wörter verschiedene illyrische Sprache, und zwar nur eine, da uns der undankbare steinige Boden, den wir bewohnen, nicht einmal gestattet, so viel zu erübrigen, daß wir in unserer Muttersprache nur unsere Namen schreiben lernen könnten, was mitunter wohl auch von dem Mangel an Unterrichtsanstalten herrührt, da wir im ganzen Bezirke Casteinuovo, der bei 9 1/4 Meilen ausgedehnt ist, und von beiläufig 19000 Menschen bewohnt wird, nur 3 Trivial Schulen haben, da wir unserem gewesenen Landes - Chef

stran 5

(kolek za 15 kr.)

Dem gegenwärtigen Minister
 der inneren Angelegenheiten
 dankend.
 Da wir nun befürchten, daß
 bei der gegenwärtigen Einteilung
 des k. k. österreichischen
 konstitutionellen Staates
 nach Nationalitäten, Istrien,
 weil es von Italienern als
 Deputierten vertreten ist, als
 eine italienische Provinz der
 k. k. österr. konstitutionel-
 len Monarchie erklärt werden
 könnte, so vermahnen
 wir uns und unsere Gemein-
 den feierlichst gegen eine
 solche Verfügung und erklä-
 ren uns dahin, daß wir, im
 Falle die Provinz, der wir
 bis jetzt angehörten, dieses
 Schicksal treffen sollte, wir
 nicht zu Istrien gehören, son-
 dern entweder zu Krain
 oder zu Croazien geschlagen
 werden wollen, jenach dem

dem gegenwärtigen Minister
der inneren Angelegenheiten
verdanken.

Da wir nun befürchten, daß
bei der gegenwärtigen Einteilung
des k. k. österreichischen
konstitutionellen Staates
nach Nationalitäten, Istrien,
weil es von Italienern als
Deputierten vertreten ist, als
eine italienische Provinz der
k. k. österr. konstitutionel-
len Monarchie erklärt wer-
den könnte, so vermahnen
wir uns und unsere Gemein-
den feierlichst gegen eine
solche Verfügung und erklä-
ren uns dahin, daß wir, im
Falle die Provinz, der wir
bis jetzt angehörten, dieses
Schicksal treffen sollte, wir
nicht zu Istrien gehören, son-
dern entweder zu Krain
oder zu Croazien geschlagen
werden wollen, jenach dem

stran 6

Ich erlaube mir die Ehre zu erheben,
 Ihnen meine persönliche
 Versicherung zu machen, daß ich
 in Folge meiner obigen
 Aufforderung dem Wunsch
 gemäß, dem Tiester Gu-
 bernium auch für die Zukunft
 angehören zu wollen. Dies
 thaten wir jedoch zunächst in
 der Aussicht, daß wir auf die-
 se Art die zollfreie Einfuhr
 des Getreides aus Triest
 auch künftig hie leichter erwir-
 ken dürften, in der sicheren
 Erwartung, daß unsere
 Nationalität, die uns seit
 der letzten Ereignissen,
 in denen die Slaven ihre
 Treue für ihrer guten
 Kaiser und die Gesamt Mo-
 narchie bewährten, nur noch teue-
 rer geworden ist, hiebei nicht
 leide. Da wir aber dadurch,
 daß wir uns zu unsere wahren

es mit höhern Rücksichten
 angemessener sein dürfte.
 Zwar haben wir unlängst
 in Folge einer obrigkeitlichen
 Aufforderung dem Wunsch
 geäußert, dem Tiester Gu-
 bernium auch für die Zukunft
 angehören zu wollen. Dies
 thaten wir jedoch zunächst in
 der Aussicht, daß wir auf die-
 se Art die zollfreie Einfuhr
 des Getreides aus Triest
 auch künftig hie leichter erwir-
 ken dürften, in der sicheren
 Erwartung, daß unsere
 Nationalität, die uns seit
 der letzten Ereignissen,
 in denen die Slaven ihre
 Treue für ihrer guten
 Kaiser und die Gesamt Mo-
 narchie bewährten, nur noch teue-
 rer geworden ist, hiebei nicht
 leide. Da wir aber dadurch,
 daß wir uns zu unsere wahren

Grenzen unserer Krain zu erfüllen, auch
 dem uns nicht an dem Vaterland
 hingewandten, so ist kein hinreichender
 Grund vorhanden, auf die Vor-
 theile der Nationalität wegen
 eines Vorteils zu verzichten,
 den wir auch als Krainer er-
 wirken zu können, gute Grün-
 de haben.
 Wir bitten daher daß unse-
 re Nationalität respectirt
 werde.

Castelnovo den 7. December 1848

Johann Udovich
 Oberrichter der Hpt.Gemeinde
 Lyppa.

Joseph Iskra
 Anton Hrabar Supan
 Lucas Udovich
 für die Gemeinde Jeishane
 Andrea Saftich Suppan
 X Laurenz Checada
 X Josef Checada
 Dolleine
 X Simon Tomschitz Suppan
 X Matias Smaila
 X Jakob Tonzhinizh(?)
 Lyppa

Sprachverwandten gesellen, nicht
 Kinder eines andere Vater und
 Bürger eines andern Staates
 werden, so ist kein hinreichender
 Grund vorhanden, auf die Vor-
 theile der Nationalität wegen
 eines Vorteils zu verzichten,
 den wir auch als Krainer er-
 wirken zu können, gute Grün-
 de haben.
 Wir bitten daher daß unse-
 re Nationalität respectirt
 werde.

Castelnovo den 7. December 1848

Johann Udovich

Oberrichter der Hpt.Gemeinde

Lyppa.

Joseph Iskra

Anton Hrabar Supan

Lucas Udovich

für die Gemeinde Jeishane

Andrea Saftich Suppan

X Laurenz Checada

X Josef Checada

Dolleine

X Simon Tomschitz Suppan

X Matias Smaila

X Jakob Tonzhinizh(?)

Lyppa

Imena občin podpisnikov pod podpisi ali ob oklepajih, ki jih ne moremo ponazoriti so natisnjeni krepko.

stran 8

+ Ljuba Iskra } Anil
 + Gyrgy Malavaz } Sutschak
 + Anton Stemberger }
 + Gyrgy Suster } Fabze
 + Gyrgy Sedmak }
 + Johann Faber } Sabiche
 + Gyrgy Iskra }
 + Jakob Gans }
 + Mate Suster } Calava
 + Mate Laghina }
 + Anton Magliavaz }
 + Anton Simcich } Skalniza
 + Gyrgy Simcich }
 + Anton Turcovich } Passiakh
 + Tome Surina }
 + Anton Smaila }
 + Peter Calcich } Ruppia
 + Johann Jereb }
 + Mate Turcovich }
 + Mate Udovich } Maloberze
 + Martin Miccolavich }
 + Peter Iskra } Lissaz
 + Ivan Valencich }
 + Anton Uicich }
 + Blas Uicich } Grossberdo
 + Andre Uicich }
 + Anton Iskra }
 + Mathias Potozhnik } Novakrazhina
 + Jakob Mallevaz }
 Alle durch mich Joh. Udovich
 als Namensfertiger und Zeuge
 Joseph Iskra prizha

X Lukax Iskra
 X Gregor Malavaz
 X Anton Stemberger aus **Suschak**
 X Georg Suster **Fabze**
 X Georg Sedmak
 X Tomas Fabez
 X Gergo Iskra **Salizhe**
 X Jakob Gans
 X Mate Sustar
 X Mate Laghina **Clana**
 X Anton Magliavaz
 X Anton Simcich
 X Georg Simcich **Skalniza**
 X Anton Turcovich
 X Tome Surina **Passiak**
 X Anton Smaila
 X Peter Calcich
 X Johann Jereb **Ruppa**
 X Mate Turcovich
 X Mate Udovich
 X Martin Miccolavich **Maloberze**
 X Micha Iskra
 X Ivan Valencich
 X Gergo Iskra **Lissaz**
 X Anton Uicich
 X Blas Uicich
 X Andre Uicich **Grossberdo**
 X Anton Iskra
 X Mathias Potozhnik
 X Jakob Mallevaz **Novakrazhina**
 Alle durch mich Joh. Udovich als
 Namensfertiger und Zeuge
 Joseph Iskra prizha

stran 9

Handwritten text in Slovenian script, likely a church record or list of names and locations. The text includes names like Franz Boschitz, Martin Hervatin, Martin Kressevich, and various other individuals and places such as Castelnuovo, Rataize, Skadan-schina, and Hotizhina. There are also mentions of 'alle durch mich Joh. Samsa' and 'Namenfertiger Stefan Pozhkaj shupan is Slope'.

Franz Boschitz **Oberrichter**
der Hauptgemeinde Castelnuovo
X Martin Hervatin **Gemeinde Vor-**
X Martin Kressevich **stand aus**
X Ive Sellenich **Rataize**
Giuseppe Giellusich
X Georg Benzich
X Josef Sosich **Herpelle**
X Anton Chrisman
X Blas Rasem
X Lucas Rasem **Tuble**
X Johan Gerdevich
X Stefan Gerdevich **Skadan-**
X Jacob Hervattin **schina**
alle durch mich Joh. Samsa
Namenfertiger
Stefan Pozhkaj shupan
is Slope
Gregor Jurishevich
Markosina
Anton Kopionik (?)
Velike Lozhe
Andrija Shyshkovyzh
Slivye
X Georg Segulin **Gemeinderichter**
von Hotizhina
X Matheus Segulin d° aus **Orehek**
X Anton Gerliza d° aus **Couzhize**
X Johann Mesgez d° "**Mersche**
X Josef Babig dt° aus **Mettaria**
u Bozh
alle durch mich Joh. Samsa Nasftrgr u Zeuge

stran 10

1. Simon Matheufič } *Trst*
 1. Stefan Magagna } *Rošice*
 1. Stefan Vattovez }
 1. Georg Kastellitz } *Gradišica*
 1. Martin Drašina }
 1. Georg Kastellitz }
 1. Andre Stancič } *Bresovica*
 1. Andre Peršoll }
 1. Stefan Sadnig }
 1. Andre Ivancič } *Ostrovica*
 1. Michael Ivancič }
 1. Jakob Duimovič } *Bresovica*
 1. Vallent Hoteš }
 1. Stefan Mikoll }
 1. Lukas Kastelec } *Bresovica*
 1. Josef Šiškovič }
 1. Johann Bann } *Bresov berdu*
 1. Stefan Fabiančič } *Poušane*
 1. Andreas Cesar }
 1. Matheus Cesar }
 1. Mathias Debellač } *Bresov berdu*
 1. Thomas Delfar }
 1. Georg Čendak } *Jellovice*
 1. Anton Millovič }
 1. Martin Sadnig } *Tatre*
 1. Andreas Rašen }
 1. Lukas Firm } *Kosiane*
 1. Johann Fillipcič }
 1. Michael Mahne } *Podgorje*
 1. Johann Mahne }
 1. Anton Kavre }
 1. Josef Korren } *Podgorje*
 alle fünf mich Marenzi
 Nmsitgr et Zeuge
 Mathia Zischmann Zeuge
 der Streynahm (?)
 Lorenz Skroph Suppan Podbesche
 Joseph Jesih (?) Hrushiza
 1. Stephan Hanich } *Gemeinde Vorstand in*
 1. Miho Saina } *Castelnovo*
 1. Miho Mich } *Starada*
 1. Jacob Ladich }

X Simon Matheufič
 X Stefan Magagna **Aus**
 X Stefan Vattovez **Rošice**
 X Georg Kastellitz
 X Martin Drašina (?)
 X Georg Kastellitz **Gradišica**
 X Andre Stancič
 X Andre Peršoll
 X Stefan Sadnig **Artviše**
 X Andre Ivancič
 X Michael Ivancič
 X Jakob Duimovič (?) **Ostrovica**
 X Vallent Hoteš
 X Stefan Mikoll
 X Lukas Kastelec **Bresovica**
 X Josef Šiškovič
 X Johann Bann
 X Stefan Fabiančič **Poušane**
 X Andreas Cesar
 X Matheus Cesar
 X Mathias Debellač **Bresov berdu**
 X Thomas Delfar
 X Georg Čendak
 X Anton Millovič **Jellovice**
 X Martin Sadnig
 X Andreas Rašen
 X Lukas Firm **Kosiane**
 X Johann Fillipcič
 X Michael Mahne
 X Johann Mahne **Tatre**
 X Anton Kavre
 X Josef Korren
 X Jakob Korren **Podgorje**
 alle durch mich Marenzi
 Nmsitgr et Zeuge
 Mathia Zischmann Zeuge
 der Streynahm (?)
 Lorenz Skroph **Suppan Podbesche**
 Joseph Jesih (?) **Hrushiza**
 X Stephan Hanich **Gemeinde Vorstand in**
 X Miho Saina **Castelnovo**
 X Miho Mich
 X Jacob Ladich **d° Starada**

stran 11

+ Anton Kerneu } Gemeinde Vorstand v
 + And^a Uinik } Studenagora
 + Jacob Subich }
 + Martin Ivancich } d° Malelotsche
 + Anton Vallencich }
 + Anton Dodich } d° Obrou
 + And^a Hurm }
 + Joseph Vouk } d° Gradische
 + Martin Kakovich } d° Ritomezhe
 + Jacob Vallencich }
 + And^a Vallencich } d° Javorje
 + Jacob Zeck }
 + Jure Tomasich } d° Huje
 + Johann Ludwig } d° Gaberg
 + Filip Gustincich } d° Erjautsche
 + Johann Lacota } d° Sajeusche
 + Simon Malle } d° Pregarje
 + Anton Bosich } d° Pallane
 + Filip Sadcovich } Gemeinderichter v
 + Jacob Uicich } d° Grossmune
 + Matte Hambulich } d° v Kleinmune
 + Matte Hambulich } d° Sejane
 alle durch mich Franz Boshitz
 Dr. Premerstein Zeuge

X Anton Kerneu Gemeinde Vorstand v
 Studenagora
 X And^a Uinik (?)
 X Jacob Subich
 X Martin Ivancich d° Malelotsche
 X Anton Vallencich
 X Anton Dodich d° Obrou
 X And^a Hurm
 X Joseph Vouk d° Gradische
 X Martin Kakovich d° Ritomezhe
 X Jacob Vallencich
 X And^a Vallencich d° Javorje
 X Jacob Zeck
 X Jure Tomasich d° Huje
 X Johann Ludwig d° Gaberg
 X Filip Gustincich d° Erjautsche
 X Johann Lacota d° Sajeusche
 X Simon Malle d° Pregarje
 X Anton Bosich d° Pallane
 X Filip Sadcovich Gemeinderichter v
 Grossmune
 X Jacob Uicich d° v Kleinmune
 X Matte Hambulich d° Sejane
 alle durch mich Franz Boshitz
 Dr. Premerstein Zeuge

Peticija, ki jo tu objavljamo, slovenski javnosti že v dobi dogajanja ni bila neznana, saj je o njej poročal tudi takratni osrednji slovenski časopis Slovenija 23. marca 1849. Glede na to, da je takšnih poročil izredno malo iz Istre, velja citirati v celoti tako poročilo kot prevod peticije.

"Iz Istrije (Jelšane 14. t. m.) piše g. -ič (kteriga tu prosimo, da bi tudi zanaprej stan ondotnih reči nam razodevati hotel), - kako si je zlo prizadjal, da bi se Novigradski okraj, ki je popred krajnski deželi prištet bil, zopet Krajncam pridružil, kamor ga lega, jezik in šege napeljujejo, ali da bi se saj od namenjene "laške dežele" ločil. To željo sta izrekla tudi dva izbrana pooblastenca iz Jelšan v dolgi prošnji na Nj. Vel. presvitlega cesarja že v prvi polovici lajnškiga leta, ki je pa na naše poglavarstvo zur Amtshandlung nazaj prišla in tam lepo zaspala. Ali je bil nekdo - po rodu krajnc - ki je ljudem

skodljivost take prošnje prigovoriti znal; in tako so občine v zapisnik postavile, da una dva poslanca nista po njih mislih ravnala. Komej je pa bil ta zapisnik odpravljen, se je zvedilo iz Kromeriza, da hočejo istrijski poslanci nas slovence pogotniti, in iz nas Lahe storiti vkljub Božji naredbi v babilonski zmešnjavi. Bil je drug mož, ki je na to ljudem razložil, kaj bi iz takiga zedinjenja z Lahi prišlo, in tako se je zgodilo, da je ravno tisti mož, ki je kmete k prvemu zapisniku nagovoril bil, čisto nasprotno prošnjo na državni zbor v imenu teh občin zložil. Ravno od te prošnje govori tudi neki izmed zadnjih listov državniiga zbora, in ta prošnja je bila podpisana od 69 občin tega okraja (becirka), da se zdaj po razpuščenju zbora ta prošnja ne pozgubi, in da ta polovični istrijski svet, (kar narodnsot zadene), želje svojiga ljudstva zve, je tukej celo postavim:

Visoki avstrijski državni zbor!

Od nas nadomestvane občine so nam naročile, Nj. k. Presvitlimiu in preljubljenimu ustavnemu cesarju in visokimu državnemu zboru za odpravljenje podložnosti in oprostenje zemljiš zahvalno pismo poslati in ob enim njih neganjivo vdanost do dedne vladarske rodovine in celotne države izustiti.

Izpolnivši to častno naročilo z toliko večim veseljem, ker so re odkritoserčno čutila hvaležnosti in zvestobe vsigamogočniga, naj tudi zanaprej voditelje naših javnih reči z duham resnice razsvetli in navda, da se osrečivniga sadu ustave velike, edine, močne Avstrije vse narodnosti enakomerno vdeležijo. Kar našo narodnost vtiče, mislimo, de ne bo od več, ako tu nekaj besed izrečemo, ker imamo samo eniga poslanca našiga rodu v zboru, sicerpa same rojene Lahe.

Ko mirni stanovavci se ne vpletamo v reči drugih istrijskih občin, temuč jim prepustimo, se tega ali uniga jezika, kakor jim drago, poslužiti. prijatli so nam, ako dobro z Avstrijo menijo. Kar pa nas in naše pooblastnike zadene, jo tu svečano povemo, de se v vseh naših občinah, ki skupej 19.000 ljudi po priliki obsežejo, nobeden laškega rodu ne znajde, in de komej 20 izmed njih laški jezik le znajo.

Mi smo Slavjani in govorimo slovenski (krajnski) jezik in v dveh ali treh občinah tudi vrodni in komej v naglasu različni ilirski jezik, se ve de tudi v tem izobraženi in poučeni nismo, ker imamo v celim novigradskim (Castelnuovo) okraju - 9 1/4 štirj. mil. - le 3 deželne učilnice, ktere nam je bivši poglavar, sedanji minister notranjih reči grof Stadion oskerbel.

Ker se tedej bojimo, de bi se pri sedanjim razdeljenju vstavne Avstrije po narodnostih od Lahov nadomestovana Istrija vtegnila za laško deželo vstavne države avstrijske izreči, se mi in naše občine zoper tako vredbo svečano vpremo in jo povemo odkrito, de ako bi Istrija le Laham izročena biti imela, mi ločeni in Krajnski ali Horvaški deželi pridjani biti hočemo.

Res je, de smo ne davno na povabilo naše gosposke željo izrekli, tudi zanaprej pod Teržaškim poglavarstvam ostati. Ali to smo te storili, zanašaje se, de se nam bo žito tudi zanaprej iz Tersta brez cola dovažovalo, in kar pomislili nismo, de bi nam naša slavjanska narodnost, ker so si Slavjani letas toliko zaslug za visoki prestol zadobili, v nevarnosti priti vtegnila.

Če pa zavoljo tega, de se svojim bratam eniga jezika pridružimo, še zmiraj otroci eniuga očeta in udje ene države ostanemo, nam ne kaže zavoljo materialne koristi na dušnim blagu, na narodnosti škodo terpeti, sosebno, ker nam zedinjenje z slovinci nasproti tudi pohoľšanje naše materialne blagovitosti obeča.

Prosimo tedej, de se našo narodnost pred vsem drugim gleda.

Novigrad 8. grudna 1848.

(Sledijo podpisi 69 občin.)

Kot vidimo, je peticija Slovencev iz vzhodne Istre dvodelna. V prvem podpisniki v imenu občin izrekajo zahvalo vladarju za ukinitev podložništva in zemljiško odvezo ter zvestobo vladarski rodbini in celi monarhiji. V drugem delu pa pozdravljajo revolucijo oziroma ustavo in se sklicujejo na enakopravnost avstrijskih narodov, ki jo ta zagotavlja. Opozarjajo na nereprezentativnost istrskih poslancev v parlamentu, ker so, razen enega, Italijani. V klasični slovenski navadi izrekajo spoštovanje do svojih drugačnih istrskih sosedov. Govorijo le v imenu množice, ki šteje približno 19.000 ljudi, med katerimi ni Italijanov in med katerimi ni 20 oseb, ki bi bili njihovega jezika zmožni. Oni so Slovani in govorijo kranjsko, kar pomeni seveda slovensko, v nekaj občinah pa njim sorodni ilirski jezik. Zaradi slabih gospodarskih pogojev so revni, manjka jim šol, saj so na ozemlju 9 in 1/4 kvadratne milje le tri trivialke, za ktere se zahvaljujejo nekdanjemu guvernerju in sedanjemu ministru za notranje zadeve. So proti temu, da bi jih italijanski poslanci pri novi razdelitvi monarhije vključili v italijansko provinco. Če bo Istra vanjo vključena, nočejo več pripadati Istri, ampak se priključiti h Kranjski ali Hrvaški. Nenavadno je, da končno odločitev glede ene ali druge prepuščajo v bistvu vladarju. Povedo, da so nedavno izrazili pripravljenost ostati povezani s Trstom, vendar so to storili zaradi neocarinjenege uvoza žita. Prepričani so bili, da zaradi slovanske zvestobe, ki je v zadnjih dogodkih, mišljena je oktobrska vstaja, dokazala zvestobo monarhiji, njihova narodnost ne bo trpela. Prosijo, da se njihova narodnost upošteva.

Ta izjemno vljudna, toda v veliki meri dokaj odločna peticija nam govori o narodni zavesti slovenskih Istranov iz širše okolice Podgrada. Kot vidimo, so narodno prebujeni, ideje Združene Slovenije nimajo v zavesti, najraje bi ostali Slovenci, priključili bi se tudi Hrvatom, saj bi ostali pod istim "očetom" in v isti državi, na noben način, tudi za izgubo materialnih koristi, pa nočejo priti v italijansko provinco. Nikjer ne izražajo sovraštva do Italijanov, priznavajo jim vse njihove pravice, le svojih niso pripravljene žrtvovati. Pravzaprav izražajo stališče, ki so ga mnogi najtežje razumeji. Po pričakovanju mnogih avstrijskih Neslovanov naj bi se njihovi slovenski državljani žrtvovali v imenu nekih višjih "demokratskih" ciljev. Ker na to niso bili pripravljene, so bili in so še danes v strokovni literaturi marsikdaj deležni obtožb o zaveznikih dvora in nasprotnikov revolucije.

Peticija po podpisnikih ni množična, ampak reprezentančna. Naslanja se na občinsko samoupravo, podpisniki so njeni reprezentantje. Podpisi so verodostojni tudi zaradi navedbe priimkov in imen nepismenih podpisovalcev (Namensfertiger) kot tudi prič (Zeuger). Po našem štetju je zastopanih 59 občin: Lipa (glavna občina), Jelšane, Dolenje, Lipa, Šušak, Fabče, Zaliče, Klana, Skalnica, Pasjak, Rupa, Malobrdo (?), Lisac, Velikobrdo, Novakračina, Podgrad (glavna občina), Robaize (?), Herpelje, Tublje, Skadanščina, Slope, Markovšina, Ve-

like Loče, Slivje, Hotičina, Orehek, Kavčiče, Merše, Materija in Bač, Rožice, Gradišica, Artviče, Ostrovnica, Brezovica, Povžane, Brezovobrdno, Jelovice, Kozjane, Tatre, Podgraje, Podbeže, Hrušica, Podgrad, Starada, Studena Gora, Maleloče, Obrov, Gradišče, Ritomeče, Javorje, Huje, Gaberk, Rijavče, Zajevše, Pregarje, Poljane, Male Mune, Velike Mune, Žejane.

Odmev tega dogajanja najdemo tudi v članku Dragim primorcam! v Sloveniji 20. februarja 1849, ki ga je napisal Miroslav Vilhar. Pravi, da je aktualno vprašanje "zedinjenja narodov". Italijani naj bi trdili, da Slovani živijo na italijanski zemlji. Z zgodovinskimi dejstvi jim dokazuje, da je resnica obratna. Benetke so ozemlja pridobila s trgovino. "Kupčija je rodila bogatijo, bogatija je rodila občut moči, in moč se je oborožila." Nekdanji zmagovalec ne sme sedaj zatirati slovenskih pravic. Je proti temu, da bi italijanske naseljence znotraj slovenskega ozemlja odpravili. "Slovenci! niso časi, da bi druge ljudstva vas za podnožnico imele; ljudstva, ktere so že preživeli. Dokažite svoj poklic, omikajte um, učite se vednosti; izobratite dušo; spoznajte svoje položaje! Narava vam je obilno posodila, glejte da boste obilniši povernili! de postanete krepek, čverst, omikan narod, vredna veja mogočnega slavjanskiga debela.

Poleg te slovenske peticije je nastala 14. decembra še ena hrvaška, ki jo zaenkrat poznamo iz objave v Sloveniji (Slovenija, 29. 12. 1848), posnete po Slavenskem jugu.

Slišali smo, kako nekteri istrianski poslanci, v svojo nesrečo preveč nagneni k novim nevarnim prekucijam, tudi svoji domovini take škodljive naredbe napraviti hočejo, brez da bi dobro poznali narod, njegove šege, dohodke, potrebnosti ino mestne okoljšine, oni tirjajo pri slavnemu zboru, da bi se iz Istrije naredila talianska pokrajina.

Kakor se je že pod Rimljanam naša stara Liburniška pokrajina k eni od panonskih nadvladij (prefektur), kakor slavenska in hervatska prištela, ravno tako je ona bila s časam pod ilirsko-slavenskim poglavarstvam v Ljubljani, ino potlej med francozko vlado (ktera je bolj zadeve našiga ljudstva razumela) pod rečkim poglavarstvam bila, kar je nam v tistih pač žalostnih časih zavoljo bližnjih gosposk in naglosti ravnanja prav po volji bilo.

Naša enodušna želja je torej, da slavni ustavodajavni zbor te liburniške in čisto slavenske občine, kir se iz prižnice božja beseda v ilirskim jeziku oznani, in sveta maša ravno tako bere, in kir se brez premembe toliko sto let služba svete maše v slavijanskim jeziku opravlja, pod poglavarstvo, okrožnico, to je pod tisto oblast, naj se imenuje kakor hoče, postavi, ktera bi v lepi in bogati reki stati imela, kir namreč mi Kastavci, Volosci, Veprimci, Lovrancezi in Moščani brez tega teržniga mesta, ktero je našimu okrožju ravno tako imenitno, kakor je Terst za druge Istrijane, obstati nemoremo.

Mi torej prekličemo tisto prazno in votlo namembo

gg. istrijanskih poslancov, kteri hočejo iz naše hervatsko-slavenske zemlje napraviti pokrajno talijansko.

Mi smo bili zmiraj dobri inzvesti austrijanci in nočemo nikdar in nikakor s talijanskimi izdajavci združeni biti.

Mi Hervati in Slaveni se torej zavarvavmo očitno v obziru na pravice ktere smo dobili za varstvo naše narodnosti, proti vsakimu zjedenju s Talijani ali s talijansko deželo, mi se enodušno oglasimo za osnovo naših hervatskih in slavenskih gosposk v naši dragi Reki, od ktere odcepljeni tukajšni krajnski narod na sme ostati.

Dano v gradu Lovranu 14. Grudna 1848.

Slede podpisi.

Izjemno pomemben in zanimiv dokument hrvaškega narodnega gibanja v Istri nam nudi številne ugotovitve. Kot prvo bi omenili nepovezanost s slovenskim narodnim gibanjem, saj je nelogično, možna je tudi drugačna razlaga, da bi v tednu dni sestavili dve peticiji. Med prebivalci Istre ločuje Hrvate, Slovane in Kranjce. Če so prvi nedvoumni, zadnji pa Slovenci, so med njimi potomci Uskokov. Dokument izraža izjemno slovansko zavest s poudarjanjem glagoljaštva, zlasti njegove starosti, s sklicevanjem na čas ilirskih provinc pa tudi določeno protivladno aktualno politiko. Zelo lepo je razviden gospodarski pomen Reke, ki ga mnogi sodobni Slovenci ne razumejo. Od nje je bila praktično odvisna cela Notranjska. Slovenski dokument je v tem pogledu drugačen, ta hvali Stadion, hrvaški ne. Zdi se, da je nastal bolj na zunanjo vzpodbudo. Zaman iščemo napad na klub avstrijske levice v avstrijskem parlamentu, vse se reducira zgolj na italijanske poslance.

Da je gornji dokument, ki je bil poslan tudi Jelačiću in baronu Kulmerju, resnično povezan s hrvaškim narodnim gibanjem, kaže tudi javni odgovor, ki ga je sprejelo zagrebško Društvo slavenske Lipe 24. decembra. (Slovenija, 5. 1. 1849)

Gornja akcija je našla odmev tudi v tržaškem Slavjanskem društvu. "Gospod profesor Fojček, ud našiga društva in odbornik, nas je s pismam opomnil, da bi dobro bilo, Lovrance v Istriji in ondašniga župnika, ki so ministerstvu s krepko besedo oznanili, da so in hočejo Slavjani biti in de želijo z bližnjo Reko ožje sklaniti se, zavoljo tako verliga obnašanja v duhu slavjanskim lepo pohvaliti. Na to smo mi Liburniancam prijazno pisali, in smo jih opominali, da bi se tudi zanaprej enako slavno obnašali. Scer je častitu društvu znano, da imenovano obnašanje verlih Lovrancev ni vsim po volji bilo. Protivniki so se v teržaških časopisih oglašili in so iskrene domorodce gerdo psovali. Ti pak so primerni odgovor sestavili in ga nam s prošnjo poslali, da bi ga presodili ino po tem po našimu mnenju razglasili. Ker pa je gerdo obnašanje, s katerim so protivniki Lovrancev po zvijsko podpise zoper neke prošnje zoper Lovrance od prostih ljudi iskali, tudi že v teržaških časopisih razglašeno bilo; ker je ves ta prepir že tudi poslancu tiste

volitne okolice na znanje prišel, in dalej, ker se nam o novi politični vdelitvi avstrijskih dežel kaj očitno govoriti prezgodno zdi, mislimo to reč za zdaj raji na stran položiti, namesto razpertije med dvema sosednjima srenjama še bolj podpihovati" (Slovenija, 3. 4. 1849).

Tako kot velika večina peticij tudi ti dve nista prišli v parlamentarno razpravo. Ta je bil s podobnimi dokumenti dobesedno zasut. Čeprav je prišel v javnost nekoliko pozno, pa je le zbudil širše odmeve in pomagal odpravljati nekatere dotedanje pomanjkljivosti. Slovensko narodno gibanje 1848. leta je imelo dokaj izdelan program proti velikonemškemu načrtom, dokaj pa je zanemarjalo italijanski odnos do slovenskega ozemlja. Spomladi 1849 je bilo tudi to vprašanje deležno več pozornosti, kar je na eni strani posledica dogajanja v parlamentu in prizadevanj Petra Kozlerja, na drugi slovenskega in hrvaškega gibanja v Istri in na tretji tudi Slavjanskega društva v Trstu. "Černe Anron, poslanec pri državnemu zboru v Kroměřížu, besede ministra Stadionona na znanje da, po katerih ministri spoznajo de so Dalmacija, Istria in celo Jadransko primorje do Soče prevagavna slavjanska dežela. Na to smo mi gospodu poslancu prijem vesele novice poterdili, ob enim pa tudi primerno pismo gospodu ministru poslali, v katerem se lepo za priznanje naše narodnosti zahvalimo in ga ponižno prosimo, da bi znanprej slavjansko živetje v Primorju krepko podpirati blagovolil." (Slovenija, 3. 4. 1849) In še primer članka: Kaj hoče nek Slavjansko društvo v Terstu? Razbitja Slovencev, nesvobode in fevdalizma ter kulturnega zaostajanja za nekaterimi evropskimi narodi so krivi Nemci vse za čas po Karlu Velikemu. "Še huji se je Slovincam jadranskiga primorja godilo. Tu so se Talijani iz bližnjih dežela v primorska mesta naselili. Blagovitnejši od Slovincov so si ne li dosti zemlje temuč tudi vse uradnije in sodniška opravila osvojili. Ošabnejši in prevzetnejši od nemcov so Slovence popolnoma za nič deržali: Slovinc (Slave) in pa sužen (shiaivo) je Taljanam enake pomembe, in govoreči od Slovincov ali njih jeziku previjo le: Quel schiavo, parla la lingua schiava... "Izmed 504,412 prebivavcov celiga primorja, jih je pod pazensko kresijo 176,023, pod goriško, četudi vse kar je prek Soče talijanskemu jeziku perštejemo, nar manji 142,000 (Kaj pa preko Soče?), in v teržaškim mestnem okrožju nar manj 25,000 Slovincov, vsih skup 343,023, tedaj skora dva tretjaka vsega obljudenja. Slavenskemu narodu tedaj gre posebna skrb deržavniga vladarstva in dežejskiga poglavarstva." Kritizira tudi volitve oziroma obšanje Slovencev in Hrvatov v Istri: "Volili ste že, dragi bratje, pretečeno leto poslance, pa pregovorjeni, persiljeni, in navajeni Talijane za svoje gospode priznati, ste, žalibog, tako volili, de razun treh iskrenih Slovincov goriške kresije, so bili le taljančoni izvoljeni, in izmed katerih eden, od Slovincov izvoljen, je v narodnim zboru terditi se podstopil, de Istrijanska zemlja je vsa Taljanska, in de mora le po taljansko vranana in vladana biti." V nadaljevanju

najdemo celo neposredni vpliv podgrajske peticije: "Ne dolgo pred Marcam 1848 je nek kantonski gospod komisar perpovedal, de v svojimu kantonu (od več ko 18 jezerov duš), v katerimu že trideset let šola obstoji, ne najde dvajset možev kmečkiga stanu, de bi znali kaksin uradniški zapisnik podpisati" (Slovenija, 6. 4. 1849).

Slovensko narodno gibanje je spomladi, ko je bil že bolj ali manj jasna usoda marčne revolucije, pokazalo novo energijo. Izhaja iz nekaterih razočaranj v letu 1848, hkrati pa se začena bolj odkrito postavljati tudi proti vladi. To je razvidno iz nekaterih člankov v časopisu, zlasti Sloveniji, izpod peresa Andreja Einspielerja, pa tudi dejanj. S slednjimi mislimo predvsem odpor proti ponovnim volitvam v Frankfurt. V okvir teh novih prizadevanj sodi tudi povečano zanimanje za Slovence v Istri.

ZAKLJUČEK

Objavljeni dokument razkriva več stvari. Že na zunanji videz dokument razkriva lokalno samoupravo in pismenost prebivalstva. Prva, na katero nas opozarja, je določena raven narodne zavesti v Istri. V zvezi z njo bi kazalo še bolj raziskati Stadionovo delovanje v Trstu kot tudi škofa Ravnikarja v predmarčni dobi. Tudi tu je prišlo do revolucionarnega gibanja Slovencev, ki je bilo tako socialno kot nacionalno. Ena izmed njegovih osrednjih osebnosti bi lahko bil Janez Udovič, župan v Lipi, ki je prvi podpisal peticijo in bil tudi podpisovalec nekaterih drugih. Spregledati ne gre povsem tudi vloge Franca Božiča. Eden izmed njih je verjetno tudi avtor dopisa v Slovenijo. Uradnik dr. Janez Premerstein, ki je bil kasneje aktiven tudi v slovenskem narodnem gibanju (PBI, III, 83), je verjetni oblikovalec in pisec besedila, ni pa bil verjetno s samim gibanjem močneje povezan. Verjetno je on tudi tisti sporni uradnik, ki ga omenja zgoraj omenjeni dopis v Sloveniji. Dokument razkriva tudi širšo šibkost slovenskega narodnega gibanja: odsotnost osrednjega političnega vodstva in nepopolnost slovenskega političnega programa, ki je imel zelo jasna stališča glede Nemcev, glede Italijanov pa ne. Narodno-politično gibanje v Podgradu je imelo šibke stike z Ljubljano. Pobud iz Trsta ni dobivalo, razmere v Postojni in širši okolici pa so bile dokaj specifične in jih bo potrebno še detaljno raziskati. Čeprav je tu nekaj narodnega gibanja bilo, pa tudi to ni imelo povezav z istrskim.

Slovinci v Podgradu in njegovi okolici so delovali dokaj samostojno in iz lastnih potreb in spoznanj. Njihovo narodno gibanje je avtohtono. Povezave s slovenskimi voditelji na Dunaju in v Ljubljani so bile šibke. V tem pogledu so bili celo Lovrančani na boljšem. Tudi ni znano, da bi tu podpisovali peticijo za združeno Slovenijo. Zaradi naštetih pomanjkljivosti je ravnanje Podgrajcev toliko bolj vredno spoštovanja in ustreznega zgodovinskega spomina.

NATIONAL RELATIONS IN EASTERN ISTRA DURING 1848/49

Stane GRANDA

Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, Milko Kos Institute of History, SI-1000 Ljubljana, Novi trg 4

SUMMARY

The author analyses the petition of the Slovenes from Podgrad in Eastern Istra drawn up on December 7th 1848 and at the same time reveals the background of the events of that time. He assesses that the national movement was autonomous, with no closer links both with Vienna, where the so-called Viennese Slovenia (the most important Slovene political association in 1848) was functioning in the spring and summer of that year, and Ljubljana, which in the autumn and at the end of the year assumed the central role in the Slovene national movement. There were a number of initiatives for the petition to be drawn up, the major one being the plan by the Austrian left in the Austrian Parliament for Istra to become part of Austrian Italy. In fact it was only the Italian views of the linguistic conditions in Istra and the plan by the left in the Austrian Parliament to reform the monarchy that actually shaped the Slovene standpoint towards the plans by the Italians. The Slovene national movement was not anti-Italian, although it was in no way prepared to sacrifice its future for the Italian cause. If such unfavourable reformation of Austria was indeed to occur, the inhabitants of Podgrad (the signatories represented 69 councils) would rather return to the bosom of Carniola or be annexed to Croatia.

Key words: Austrian empire, Istra, Podgrad, Slovenes, Croats, national awareness, national movements, petitions

VIRI IN LITERATURA

- Apih, J. (1888):** Slovenci in 1848. leto. Ljubljana.
- De Franceschi, C. (1989):** Uspomene. Pula-Rijeka.
- Gottsmann, A. (1995):** Der Reichstag von Kremsier und die Regierung Schwarzenberg. Wien-München.
- Gottsmann, A. (1998):** Die Reichstagabgeordneten des Küstenlandes am konstituierenden Reichstag 1848/49. Kroměřský sněm 1848-1849 a tradicie parlamentarismu ve střední Evropě. Der Reichstag von Kremsier 1848-1849 und die Tradition des parlamentarismus in Mitteleuropa. Kroměřiz.
- Granda, S. (1996):** Prepír o nacionalni in državnopravni pripadnosti Istre v revolucionarnem letu 1848/49. Zahodno sosledstvo. Ljubljana.
- Ilešič, F. (1905):** Korespondenca dr. Jos. Muršca. Pismo Petra Kozlerja Jožefu Muršcu 25. maja 1848. Zbornik Slovenske Matice, 7.
- La Venezia Giulia e la Dalmazia nella rivoluzione nazionale del 1848-1849 (1949).** Del Bianco editore.
- Novice, Nadaljevanja,** 19. 1., 2., 9. 1.; 6., 23. 2.; 1., 8. in 22. 3.; 12. 4.; 19. 7.; 2., 9., 16. in 30. 8. ter 6. 9. 1848.
- Pieterski, J. (1999):** O brošuri Petra Kozlerja. Gestrinov zbornik. Ljubljana.
- PBL - Primorski biografski leksikon, III.**
- Rutar, S. (1890):** Newhaus - Castelnuovo am Karste. Mittheilungen des musealvereines für Krain 3.
- Slovenija, 8. 12. 1848a,** Načert ustave, izdan od levece na deržavnim zboru v Kroměřizu.
- Slovenija, 8. 12. 1848b,** Nepodpisan komentar ob objavi predloga levece.
- Slovenija, 8. 12. 1848c,** Austrijsko cesarstvo, Slovenske dežele.
- Slovenija, 15. 12. 1848,** Svečanost slavjanskiga društva v Terstu.
- Slovenija, 22. 12. 1848,** Austrijsko Cesarstvo. Slovenske dežele. Svečanost, Iz Celovca 18. Grudna.
- Slovenija, 26. 12. 1848,** Austrijska dežela. (K) 19. Grudna na Dunaju.
- Slovenija, 29. 12. 1848,** Tudi Istrianci... Austrijsko Cesarstvo. Slovenske dežele.
- Slovenija, 5. 1. 1849,** Hervaška in slavonska dežela. Zagreb.
- Slovenija, 13. 2. 1849,** Austrijsko Cesarstvo. Slovenska dežela.
- Slovenija, 23. 3. 1849.**
- Slovenija, 3. 4. 1849,** Austrijsko Cesarstvo. Slovenska dežela, Važniši opraviła Slavjanskiga društva v Terstu po opravljenim zapisniku
- Slovenija, 6. 4. 1849,** Kaj hoče nek Slavjansko društvo v Terstu?